

שמעתא עמיקתא

גליון תרע"ט | פרשת בשלה | תשפ"ו | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

הלכות מצויות לט"ו בשבט

דיני בדיקת תולעים וקדימה בברכות

ה. איך משערים מיעוט המצוי

יש אומרים שמיעוט המצוי נמדד לפי הכמות שרגילים לקנות, אם שק או שקית. ואם מבשלים כמות גדולה (כגון במלון) מתחשבים בכמות כולה ולא הולכים לפי המנות שמחלקים לכל סועד בנפרד. [הגרשי"א זצ"ל (בדכמ"ב עמ' 117 הגה 4). וכן הוא במבית לוי (וי"ד אות יג)]. ויש אומרים שתלוי בכמות שרגילים לבדוקה. [הגרשי"א וואזנר זצ"ל (בדכמ"ב שם)]. ויש אומרים שתלוי בכמות שרגילים לבשל בפעם אחת. [נהרג"ק זצ"ל (שם). והגרשו"א זצ"ל (שם) כתי לענין החסה שהולכים לפי ראשיה האם ברובם יש נגיעות, ולא מחשבים לפי כל עלה ועלה בנפרד. ועי' עוד בפמ"ג סי' פד ש"ד ס"ק לד] דכל ירק שהוחזק ג"פ בתולעים אסור לאוכלו בלא בדיקה. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ג].

ט. בדיקת פירות וירקות הגדלים בגידול מיוחד ללא תולעים

ירקות הגדלים בגידול מיוחד ללא תולעים, נחשבים לאינם מוחזקים בתולעים. ומ"מ יש מהם כגון חסה ששכיח בהם זבובונים סתנים היורדים ע"י שריית העלים אחרי הפרדתם עם מים עם סבון המיועד לניקוי ירקות [ונדיענד סגי בשטיפה בורם חזק לכל עלה בנפרד. עי' בישא יוסף (וי"ד ססי ב) בשם הגרשי"א זצ"ל ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' רנב). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון רצ"ד].

י. בדיקת קמח ואורז בזמנינו

בזמנינו שלא מצוי (עכ"פ בארץ ישראל) תולעים בקמח ובאורז ביתי הנקנים באריות זקנות, מעיקר הדין לא צריכים בדיקה [באופן שנשמרו כראוי]. ומכל מקום על פי הוראות גדולי הדור נוהגים להחמיר בזה. [שמענו מא' מחשבי משגיחי כשרות בשם גדולי הדור דכיון שהמצב יכול להשתנות יש לנהוג תמיד לבדוק]. ובשעת הדחק, כגון בערב שבת באופן שאין זמן לבדוק הקמח, רשאי לנהוג כעיקר הדין. [כי מעיקר הדין אי"צ בדיקה כני"ל, ועוד שבמקום מצוה רשאי להתעלם מהבדיקה אף במקום שיש משום מיעוט המצוי, כמבואר במהרש"ל (על הסמ"ג לאו קיא). וכן פסק הבית יעקב (סי' צט ד"ה הלפ"י) הובא בסוד"ס (סי' קצו ס"ק טו) ובעבודת התרשנים (סי' פד על הטי"ז ס"ק יב). וכן נקט הפמ"ג (סי' תסז אי"א ס"ק ל). ועי' בשמעתא עמיקתא גליונות צ"ב ורצ"א].

תבשיל שהתערבה בו תולעת

א. תבשיל שהתערבה בו תולעת

אע"פ שאיסור הנופל לתוך היתר בטל ברוב או בששים, מ"מ בריה שלמה (כגון נמלה) חשובה היא, ועל כן החמירו רבנן שאינה בטילה. [שו"ע וטי"ז (רס"י ק)]. והסכמת הפוסקים שאף תולעת בכלל בריה ואינה בטילה. [עני' בפת"ש (סי' קג ס"א ק), בחו"ד (ס"ק ה), בפמ"ג (סי' פד ש"ד ס"ק לא), ועוד. דלא כהלבו"ש (חי' דינים אות קלא) המיקל בזה, ודלא כהפלתי (סי' ק ס"ק ד). ועי' עוד בחזו"א (וי"ד סי' יד ס"ק ו) דתולעים שמחמת הפלגת קוטנם אבדו הכרת העין אפשר שאינם בכלל בריה. ועי' עוד בגליון ק"ע].

ב. ספק אם נפלה תולעת בתבשיל

אם יש ספק אם נפלה תולעת (או בריה אחרת) בתוך התבשיל, כיון שדין בריה שאינה בטילה אינו אלא מדרבנן, התבשיל מותר, כי הוא ספק דרבנן ולקולא. [כתי' הטי"ז (רס"י ק) דבריה אינה בטלה מדרבנן. ועי' בש"ך (סי' קי כללי חס"ס אות יט) דאיסור תורה שאינו בטל מדרבנן ויש ספק אם נפל בתבשיל ספקו קדוּלָא. ובר מין דין דעת החזו"א (סי' יד ס"ק ו) בדספק סמנין שאף על האד שיש שם בריה היא תתבטל ע"י הלעיסה, ומשום אין מבטלין ליכא שאין כוונתו לבטל. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קע"א, ואכמ"ל].

ג. תבשיל שנמצאו בו ג' תולעים

המוצא שלש תולעים בתבשיל, הוחזק התבשיל כמתולע וצריך לבדוקו או לסננו. ואם יש בו ירקות יש לחוש אולי יש בהם עוד תולעים ואינן ניכרות. [שו"ע (סי' טו סעי' טז סעי' ד), הטי"ז (רס"י ק) ס"ק ו] והמחמ"ל (כלל מו ס"ק כט). וכל זה בירקות, אבל שאר פירות ואפילו כמקוה ופטירות, אפשר לבדוקן אפילו אחר שנתבשלו ומותרים בבדיקה. [ש"ך (ס"ק לד)].

ד. מאכל שנמצאו בו ג' נמלים

מאכל שנמצאו בו אפילו ג' או יותר רחשים הבאין מעלמא, זורקם ושאר המאכל מותר [שכיון שהם באים מעלמא לא מחזיקים המאכל כנגזף, כמשי' המי"א (סי' תסז ס"ק ב), המי"ב (ס"ק לט)]. וי"א שסומכים על זה דוקא במיני רחשים שאין מצוי שימצאו בבת אחת רבים מהם, אבל נמלים וכיוצא בזה שמצוי שימצאו הרבה, מחזיקים התבשיל בשלשה. [פרי"ת (סי' פד ס"ק כב)].

ה. נתן תבלין במאכל ולאחר זמן מצא בו תולעים

נתן תבלין במאכל ולאחר קצת זמן מצא "בתבלין" ג' תולעים (או יותר), יש אומרים שהמאכל מותר משום שתלשן שהתולעים נוצרו לאחר תניתת התבלין במאכל. ויש חולקים. ויש להחמיר. [עני' בט"ז (סי' פד ס"ק יז) שהקל מכח ס"ס, שמא התולעים נוצרו אח"כ ושמא נמוקו מחמת האש. והפלתי (סי' פד) היתר משום דאוקי פירות על חזקתן. אולם הנקה"כ (שם) כתי' לאסור כיון שדרכם להתלוע ואי"כ ספק הרגיל הוא ולאו שמיה ספק. וכן פסק השב"ח"ל (ח"ז סי' קכו אות ב)].

ו. נתן תבלין במאכל ולאחר זמן מצא בו נמלים

נתן תבלין במאכל ולאחר קצת זמן מצא בו כמה נמלים (או רחש הבא מעלמא), המאכל מותר, ועי' בהערה. [לא מבעיא לדעת הטי"ז והפלתי הנ"ל באות הקודמת שמותר כה"ג. אלא אף לחולקים, בניד' שחס' כבר קיימים ורק באין מעלמא, יש תלות דעתה באו ואין זה ספק הרגיל. ולזה הסכימו הגרשי"ז אולמן והגרמשי' קליין שליט"א. ומי"מ הכל לפי המקום שהיה האוכל שמור, והזמן שעבר בין ההשתמשות בתבלין או בסוכך לבין צמיאת החרקים, וכמו כן הדבר תלוי בזמן האדיר. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע"ה].

ז. פרי שמוחזק שהוא מתולע ובשלו ללא בדיקה

במקום שהפרי מוחזק בתולעים (כלומר שרוב מין זה מתולע), י"א שדין הפרי כספק מתולע, ועל כן אם בשלו ללא בדיקה התבשיל מותר. [רדב"ז (סי' תשכג) וצ"צ (פסקים סי' פד ס"ק כז) משום ס"ס, ספק אין תולעים ספק נימוח]. וי"א שדינו כדאי מתולע. וכן עיקר. [השב"א (תה"א שי"ג ב"ב) הובא בשו"ע (סעי' ט), ארי"ה (כלל מא דין ג), ש"ך (ס"ק כד) וכתרי' (סי' טו). ופרי"ת (ס"ק לא) ובדברי הגרשי"א זצ"ל (ב"כ ח"א עמ' 173). ודעת הגרשי"א זצ"ל [אשרי האיש פ"ב אות מה] שמוחזק תלוי ברוב].

ח. פרי החייב בדיקה משום ספק אם מתולע ובשלו ללא בדיקה

בישל פרי שיש ספק אם היתה בו תולעת, או שחייב בדיקה משום מיעוט המצוי, אם אפשר לבדוקו עתה, בודק, ואם לאו מותר לאכול. [שו"ע (פד סעי' טז) ט"ז (ס"ק יב) ופמ"ג (שם), ש"ך (ס"ק כ"ט ולא) ועוד, עי' לעיל אות ז'. ועי' עוד בשבית ציון (סי' כח ד"ה מעתה)].

ט. קמח ספק מתולע ואפה עמו ללא בדיקה

אפה עיסה מקמח שיש בו ספק אם היה בו תולעת, י"א שהמאפה מותר באכילה. [ט"ז (ס"ק יז) דאף ע"י אפה אומרים שמא נמוח]. ויש חולקים. [פרי"ת (ס"ק לב) שבאפה לא נימוחים]. ובחשש תולעים סתנים יש להקל. [פלתי (ס"ק א). וכתב בשבט הלוי (ח"ז סי' קג) שכן המנהג].

מנהגי ט"ו בשבט

יום ט"ו בשבט הוא ר"ה לאילנות. [ר"ה (ב)]. ונהגו שלא ליפול על פניהם ביום זה. [שו"ע (סי' קלא סעי' ו)]. ולא במנחה שלפניו. [מ"ב (ס"ק ב) וכה"ח (אות קא)]. ונוהגים להרבות במיני פירות של אילנות. [מ"ב (ס"ק לא). ועי' כה"ח (שם אות צז) שאף מבני ספרד יש שנוהגים כן. ועי' בספר טעמי המנהגים (סוף עניני תנוכה סי' תתסז) בשם בני יששכר להתפלל שיזכה לאתרוג כשר ומוהדר].

הלכות תולעים

א. תולעת שנוצרה במחובר

תולעת שנוצרה בפרי מחובר לקרקע, אסורה אף אם לא פירשה [שו"ע (וי"ד סי' פד סעי' ו). ודעת הכה"ח (אות ג) שבמקום ספק יש לצרף דעת המקילים שאף בזה צריך פרשה], אלא שיש אומרים שאינה נאסרת אלא אם כן רחשה. [שו"ע (שם)]. ויש מחמירים אף אם לא רחשה [רמ"א (שם), ט"ז (ס"ק יז), ש"ך (ס"ק יט), פרי"ח (ס"ק יח ד"ה והוא שריחש). וכ"כ הגר"א (אות כ) בדעת הרמ"א], וכן עיקר. [פלתי (ס"ק ה וכתרי' ס"ק יא), כה"ח (כלל לח אות יב) וכה"ח (אות נד)].

ב. תולעת שנוצרה בתלוש

תולעת שנוצרה בפרי תלוש, אינה נאסרת אלא אם כן פירשה [שו"ע (שם סעי' ד)], ומ"מ אפילו לא פירשה כולה מהפרי אלא מקצתה, או שלא פירשה אלא על גבי הפרי או על הגרעין שבתוכו, או שפירשה מפרי לפרי, אסורה. ויש אוסרים אפילו מת בתוך הפרי ופירש אחר כך. [שו"ע (שם)]. וכן יש להחמיר. [פרי"ח (ס"ק ג) וכה"ח (אות לד). ועי' בש"ך (סי' יא) שכל אלו אופנים הנ"ל הם בעיות בש"ס וסלקו בתיקו וקיי"ל לחומרא. ונפ"מ לענין ס"ס, עי' בכה"ח (אות לב)].

ג. פרי שהתלוע ואין ידוע אם במחובר או בתלוש

פרי שהתלוע ואין ידוע אם במחובר או בתלוש אסור באכילה. [שו"ע (סעי' ז). ועי' בפמ"ג (שם)].

ד. פרי נקוב

תולעת הנמצאת בתוך הפרי, דעת השו"ע (סי' פד סעי' ד) שלא חוששים אולי פירשה וחזרה, ואפילו החור נקוב לחוץ, והתולעת לא נאסרה (אם נוצרה בתלוש). ודעת הרמ"א (שם) שאם החור נקוב לחוץ חוששים שאולי פירשה, ואסורה. [וכן פסק הכה"ח (אות לו) להחמיר].

ה. מאכל שהתלוע בתוך כלי

יש אומרים שתולעים שנוצרו במאכל הצבור בכלי (כגון קמח או אורז שהתלועו באריותה), אפילו פירשו לדופני הכלי וחזרו, לא חשיב פירשו ומותרות. [פרי"ח (סי' יז) וחזו"א (סי' יד ס"ק יד). והלבו"ש (חי' דינים אות לו) הנבד"י (וי"ד קי' כז) כתב שהמאכל אין מוחין בידו]. וי"א שאף באופן לא נחשב שפרשו, ואסורות. ויש להחמיר, וכן נוהגים. [שו"ע (שם סעי' ה), ש"ך (ס"ק טו), ערוה"ש (אות מז) וכה"ח (אות לט). וכת' הגרשי"א זצ"ל (בדיקת המזון ח"א עמ' 108) שכן המנהג. ובשב"ח"ל (ח"ז סי' קכג) כתי' דאע"פ שיש מקום להחזיר על הפרי"ח מי"מ אשרי הנוהר. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ב].

ו. תולעים שנמצאו רק על ידי זכוכית מגדלת

אפי' תולעת קטנה מאוד אסורה, אע"פ שלא רואים את צורת התולעת עצמה אלא את מקום הרחש. [רשב"א (סי' ערה)]. ומכל מקום תולעת שאין העין שולטת בה אלא ע"י זכוכית מגדלת, אינה אסורה. [הגר"ח מברסקי זצ"ל, הובא באג"מ (וי"ד ח"ב סי' קמו ד"ה ומה). וכ"כ הערוה"ש (אות לו) וכן נקט בשבט הלוי (ח"ד סי' קמב אות ב) ובתנאי שראיתו בריאה. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ט].

חובת בדיקת פירות וירקות מתולעים

א. חובת בדיקה

כל דבר שדרכו להתלוע במחובר, אפילו אם לא ידוע שהתלוע, אסור לאוכלו בלא בדיקה. [שו"ע (סעי' ח)]. ואם אין דרכו להתלוע במחובר אלא בתלוש, כגון קמח ופירות יבשים, יש אומרים שאינו צריך בדיקה. ויש חולקים. ולמעשה יש להחמיר לבדוקו. [דעת הט"ז (ס"ק יב), הכנה"ח (כ"ה"י אות מז), שהולקו בזה מ"מח' אות ב) והכה"ח (אות סג) שאי"צ לבדוקם. אולם הפמ"ג (ש"ד סי' כג) בדעת הש"ך נקט שצריך לבדוקם. והכרעת הפמ"ג (מ"ז ס"ק יב) והשבט הלוי (ח"ז סי' קכה אות א) להחמיר].

ב. דבר שאין דרכו להתלוע רק לפריקים

דבר שאין דרכו להתלוע אלא לפריקים, בודק מקצתו (ב"דיקת מדגס") ואם לא מצא בו תולעים כן השאר מותר. [ערוה"ש (אות סה) וכבר מבואר כן בתשבי"ץ (ח"ג סי' יא) ושם כתב לבדוק שיעור סעודה. וכן פסק הגרשי"א זצ"ל (שם פ"ה עמ' 122 הגה 2) דמהני בדיקת מדגס כה"ג. וכן דעת הגרשי"א וואזנר זצ"ל (שם פ"ה עמ' 122 הגה 2) והוסף שאם בישל חלק ללא בדיקה ואי"א לבדוקו, בודק מה שנשאר מאותו מין, ואם לא מצא תולעים הכל מותר, ואם מצא אפי' תולעת א' מה שהתשל אסור]. וכן פרי שבקיץ מצוי בו נגיעות ובחורף אין מצוי, ורובים לבדוקו בעונת המעבר כדי לדעת אם כבר מצוי נגיעות, ניתן לבדוק באופן הנ"ל. [עני' ספר בדיקת המזון כהלכה (פ"ה הגה 1)].

ג. דבר שלא ידוע אם דרכו להתלוע

פירות שלא ידוע אם טעם להתלוע, בודק מקצתם, ואם לא מצא תולעים כולם מותרים. [עני' ספר בדיקת המזון כהלכה (פ"ה הגה 2)].

ד. דבר שאין דרכו להתלוע והתיישן

דבר שאין דרכו להתלוע והתיישן (ויש לחוש שמא התלוע), די בבדיקת מקצתו (ב"דיקת מדגס") כדי לוודא שאין המאכל נגוע. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש פ"ב אות ס)].

ה. חובת בדיקה כשיש מיעוט המצוי

חובת הבדיקה חלה במקום שיש מיעוט המצוי שפרי זה מתולע. [שו"ע (סעי' ח) וש"ך (ס"ק טז וכג)]. וחובו זה הוא מדרבנן. אבל אם הוחזק כמתולע חייבים לבדוקו מהתורה. [ש"ך (סי' לט ס"ק ח), פמ"ג (א"ח סי' ח אי"א ס"ק יא וסי' נה ס"ק ט), מ"ב (סי' נה ס"ק לא) וכה"ח (וי"ד שם אות ח)].

ו. אופן הבדיקה כשיש מיעוט המצוי

במקום שיש מיעוט המצוי לא די בבדיקת הרוב אלא צריך לבדוק כולו. [גרמ"א (סעי' ח). וביתר

בש"ך (סי' כג וסי' כח) דכל שמצוי אין סומכין על בדיקת הרוב ודומה לבדיקת הריאה בריש סי' ל"ט].

ז. מיעוט המצוי מהו

יש אומרים שמיעוט המצוי הוא קרוב למחצה (כ-49%). [הריב"ש (סי' קצא)]. וי"א שהוא חלק אחד מעשרה (10%). [נמשכנות יעקב (סי' יז) ומנהרש"ל (דעת תורה וי"ד סי' לט ס"ק ג)]. ויש מי שאומר שמיעוט המצוי היינו שהופעת המיעוט הוא דבר המצוי הרבה, שהמיעוט מלווה את הרוב בכל עת ובכל מקום. [שבט הלוי (ח"א סי' פא ד"ה אלא וד"ה ומי"מ). ועי' במשכ"י (שם עמ' רי ד"ה ולענין שאלתו)]. והעיקר כשיטה האמצעית שהוא חלק א' מעשרה. [קובץ תשובות (ח"ג סי' קיג ושעטנ' כהלכה פ"ז הגה טו). והגרשו"א זצ"ל (בדכמ"ב עמ' 179 שאלה א ומנח"ש תני' סי' סג) נקט שסובל להחמיר כשיעור זה. ובשאל יוסף (וי"ד סי' א אות ב) כתי' בשם הגרשי"א זצ"ל הוא-כ-7%. ועי' בגליונות צ"ב ורצ"ג]. ויש לציין שיש רשימות אשר מציננים על חובה לבדוק כל מיני פירות וכדו' לפי כ – 3% בלבד.

אין מבטלים איסור לכתחלה בפרי מתולע

א. לרסק פרי על מנת לאוכלו ללא בדיקה

פירות וירקות **שבזאי** יש בהם תולעים, אין היתר לטוחנם ללא בדיקה אפילו דעתו לתקן לצורך האכילה ולא בטל האיסור. אולם במקום שיש **ספק** אם הם מתולעים מותר לטוחנם (ללא בדיקה) על מנת לתקנם לאכילה (ולא כדי לבטל האיסור). [הגרשיי"א, הגרבי"צ אבא שאול והגר"ש ואזנר זצ"ל (שם פי' תהא 12). וכן דעת הגר"ני"ק זצ"ל (שם). ועיי עוד בגליון קי"ע].

ב. לשטוף פרי על מנת שלא יהיה בחזקת מתולע ולרסקו

אפילו אם הפירות ודאי מתולעים, אם יש טרחה לבדוקם, מותר לשוטפם באופן ששוב אין ודאי איסור, ואז מותר לטחנם בכוונה לתקנם (כגון לשתיה), אף ללא בדיקה. [הגרשיי"א, הגרבי"צ אבא שאול (בדיקת המזון כהלכה פי' תהא 12) והגר"ש ואזנר זצ"ל (שם ובמבית לוי על יו"ד אות כב עמי כח). וכן דעת הגר"ני"ק זצ"ל (שם). ועיי עוד בשמעתא עמיקתא גליון קי"ע].

ג. איזה גרסינו מועיל

באופן שמותר לסמוך על טחינת הפרי, יש אומרים שצריך לטחון אותו באופן שהחתיכות תהיינה יותר קטנות מהתולעים (כגון ע"י בלנדר) [הגרשיי"א זצ"ל (שם)]. ויש אומרים שמספיק לקצץ הפירות דק דק בסכין. [הגרשיי"א והגרבי"צ אבא שאול זצ"ל (שם). ומסתבר כדעה זו שהרי לא בעינן שודאי התרסקו התולעים, עיי ט"ז (סי' כ) ופולתי (סי' יט). ועיי עוד בשמעתא עמיקתא גליון קי"ע].

ד. לרסק פרי מוחזק בתולעים או שמיעוט המצוי מתולע

פרי שמוחזק בתולעים דינו כדאי מתולע, ואסור לרסקו ללא בדיקה. אולם אם חייב בדיקה מחמת מיעוט המצוי, דינו כספק מתולע, ועל כן מותר לרסקו כשכוונתו לתקנו לאכילה. [נעי לעיל באותיות ז' וחי' שפיר מוחזק נחשב כדאי מתולע, משא"כ במיעוט המצוי. ושו"ר שכן פסק הגרשיי"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ב אות מד) והוסיף דיעשה לפני"כ בדיקה קלה. אלא דע"י בשו"ע (סע יט) ובש"י"ד (סי"ק כט) ששמעו דפרי שחייב בדיקה מחמת מיעוט המצוי מותר לאוכלו דוקא אם עבר ובשלו, אבל לכת' אסור לבשלו אע"פ שאינו מכוון לבטל התולעים אלא לתקן הפירות. ויש לחלק, וצ"ע].

הלכות ברכות

קדימה למין שבעה

א. פירות שאין שבעה הכתובים בפסוק

כל הקודם בפסוק **"אשר חטה ושעורה וגפן ותאנה רומון ארץ** זית שמן ודבש (היינו דבש תמרים)" (וברים ח, ח), קודם לברכה. ו**"ארץ"** השני המוזכר בפסוק, הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו ל**"ארץ"** הראשון. הלכך תמרים קודמים לענבים, שזה שני לארץ השני וזה ג' לארץ הראשון. [נשי"ע (סי' ריא סעי ד)]. וקדימת הקודם בפסוק עדיף ממעלת חביב. [מ"ב (סי"ק ט) וממעלת שלם. [שעה"צ (אות ג)].

ב. מין שבעה לשאר פירות

מי שמונח לפניו כמה מיני פירות מצוה עליו להקדים הפרי שהוא ממין שבעת המינים. [ואם המין השני חביב או אין ברכותיהן שוות, עיי לקמן]. [נשי"ע (סי' ריא). ועיי במ"ב (סי"ק כח) שלהקדים הוי מצוה. אולם דעת הכה"ח (סי' רו אות לט) שהוא חיוב מצוה. והטעם להקדמת מין ז' ביאר הפני"י (ברכות מא). שהוא מפני דגנאי הוא למין ז' שיפטרו אותו ע"י דבר שאינו ממין ז'. וכעין זה כתי באבן העזר (ריש סי' סח)].

ג. הכוונם חטה ושעורה

חטה ושעורה קודמים דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת. [נשי"ע (סי' ריב סעי ה)]. ואז קודמים לשארי מינים אף אם הם חביבים אצלו יותר. [מ"ב (סי"ב כז)]. אבל כוסם חטה שברכתה בורא פרי אדמה, אינה קודמת לברכת בורא פרי העץ. [נשי"ע (שם)]. וי"א שדוקא אם פה"ע חביב יותר אצלו אז הוא קודם אף שהוא מאוחר בפסוק, אבל אם שניהם חביבים בשוה חטה קודמת. [מ"א הובא במ"ב (סי"ק כז)]. וי"א שעל איזה שירצה יברך תחלה. [הגר"א הובא במ"ב (סי"ק כז) וסי' קנ"ח]. ומי"מ אם החטה חביבה יותר אצלו מסתברא שיברך עליה תחלה. [מ"ב (שם)].

ד. האם יין קודם למינים הקודמים בפסוק

הא דתמרים קודמים לענבים מחמת קדימתם בפסוק, היינו דוקא שאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מהן יין שמכריכם עליו ברכת בורא פרי הגפן שהיא ברכה חשובה, היא קודמת לברך עליו תחלה. [רמ"א (שם סעי ז). מ"ב (סי' כד) וכה"ח (אות יח)].

ה. תבשיל מהמשת מיני דגן, אם קודם ליין

מעשה קדירה מחמשת מיני דגן (חטים, שעורים, כוסמין, שבולת שועל ושיפון), קודמים ליין. כי גם ברכת בורא מיני מזונות היא ברכה מבוררת כמו ברכת היין והרי היא קודמת ליין בקרא. [רמ"א (שם סעי ד) ומ"ב (סי"ק כד)].

ו. תבשיל משעורים, אם קודם לזיתים

ברכת חטים ושעורים שקודמת, היא רק מהשווה להן בסמיכה ל**"ארץ"** כמו חטים לזיתים ושעורים לדבש (היינו דבש תמרים), אבל שעורים (היינו מזון הנעשה מהן), לזיתים לא. [הרמ"א (שם) ומ"ב (שם)]. ויש אומרים שברכת בורא מיני מזונות, קודמת לכל. וכן עיקר. [מ"ב (סי"ק כח). ועיי עוד לקמן בענין קדימת מאכלים שברכתם מיוחדת, אות ח'].

ז. דין קדימה למין שבעה הנמצא בתוך סלט פירות

ז' המינים הנמצאים בתוך תערובת, כגון בסלט פירות שהרוב הוא תפוח עץ והמיעוט ענבים, יש להקדים המין שבעה והשאר נפטר בברכתו. ואם אין ברכותיהן שוות, כגון שהרוב הוא בננה והמיעוט הוא ענבים, מברך על מין שהוא הרוב והשאר נפטר בברכתו.

[נעי במ"ב (סי' ריב סי"א) שהכריע שתערובת שכל מין ניכר לעצמו רק שא' רבה על השני, אין לברך על הטפל משום סביל. וי"ל דכ"ז הוא לענין הברכה, אבל לבני קדימה יש לנקוט ולהחמיר שאין הדבר נחשב לתערובת, ועיי' יש להקדים המין ז'. אלא שי"ל דהיכן שאין ברכותיהן שוות יש להקפיד שלא לברך על המין ז' שהוא המיעוט, כי על הצד שהמיעוט (שהוא המין ז') אינו טפל אינו מקבל את הברכה של העיקר. ועיי בשמעתא עמיקתא גליון מ"ח]].

קדימה לשלם

א. חתיכות פרי ופירות שלמים

היו לפניו חתיכות פרי ופירות שלמים (או חתיכות פת ופת שלמה), אם הכל ממין אחד מברך על השלם (ואם אחד מהם חביב, עייין בסמוך). [נשי"ע (סי' קסח סעי' א). ואע"פ הדהם מייירי בפת, עיי במ"א (רסי' ריא) שמבואר שה"ח בפירות, ועיי"ש בשעה"צ (אות ג). ועיי במ"ב (סי"א) שכתו דטעם הקדמת השלם הוא משום הדור מצוה. ובשעה"צ (שם אות ו) כתב שאיכא בהקדמת השלם משום מצוה מן המובחר].

ב. פרי שלם ופרי חביב

פרי אחד חצוי ופרי אחד שלם (וכן הדין אפילו), אם ברכותיהם שוות ושניהם ממין שבעה, או שניהן אינן ממין שבעה, שלם עדיף. [אבל אם הפרי החצוי חביב. [נשי"ע (רסי' קסח) ומ"ב (סי' ריא סי"ק ד)]. ואם אין ברכותיהם שוות הדבר ספק אם השלם עדיף או מין שבעה (שאינו שלם). [שעה"צ (אות ח)]. ועל כן יברך על איזה שירצה. [קצות השלחן (נד בדה"ש סי"ק ד)].

ג. מאכל הנראה שלם

אם מחבר שתי חתיכות על ידי קיסם ונראות כפרי שלם, יש להקדימם לחתיכה אחרת. [נשי"ע (סי' קסח סעי' ב)]. ולפי זה הוא הדין מאכלים שאינם שלמים אלא נראים שלמים, כגון שניצל וכדומה, יש להם דין שלם. [שהרי מבואר מהשו"ע הני"ל דשלם אינו דוקא כשהוא שלם באמת אלא לפי הנראה לעינ. ועיי' מסתבר דה"ח במאכלים שאין שלמים אלא שאר הכתנם וכדו' בעיני ב"נ"א נראים שלמים].

ד. נטל פרוסת לחם והביאו לו לחם שלם

אם לא היה לפניו רק פרוסת פת, ונטל אותה כדי לברך עליה, ובתוך כך הביאו לפניו פת שלמה, מניחה בתוך השלמה ומברך. ואם כבר בירך על הפרוסה, יבצע אותה. [מ"ב (שם)].

ה. נטל חתיכת פרי ושוב הביאו לו מאותו מין שלם

נטל חתיכת פרי לברך עליה, ובתוך כך הביאו לו מאותו מין שלם, אינו צריך להניח החתיכה בתוך השלמה. [נעי' שעה"צ (סי' ריא אות ג)]. ועליו לעזוב הפרוסה ולברך על השלם. [נעי' בחכם צבי (תולדות מה) שלפי דבריו יוצא דעליו לעזוב את החתיכה, ואף לפי השבות יעקב (ח"ב סי' ל וח"א סי' לז) שחולק עליו מי"מ מדה הוא דרשאי לעשות כן. ושו"מ שכן מבואר באלף המגן (שם סי"ב ק). ועיי בזה בגליון א'].

ו. קדימת מנה אחרונה למנה ראשונה במקום שברכתה קודמת

דיני קדימה תקפים דוקא כשאינם סותרים סדר האכילה, ועל כן אין צריך להקדים מנה האחרונה למנה ראשונה אף כשברכתה חשובה. [נריטב"א (ברכות פיג ה"ט), כה"ח (שם אות ח) ומהרש"ם (הדעת התורה שם). ועיי משי"כ בביאור הלכה (שם ד"ה וכן בפה"ח ושהכל). ועיי עוד בגליון מ"ח].

קדימה לחביב ולגדול

א. פרי חביב

היו לפניו כמה מיני פירות, מקדים החביב עליו. וי"א שנקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו, אפי' אם עתה חפץ במין השני. [תרי"י (כח: ד"ה גמ') והרא"ש (סי' כה)]. וי"א שחביב נקרא מנה שחביבו עליו עתה. [רמב"ם (פי' חיי"א)]. והעיקר כדעה הא'. [נשי"ע (סי' ריא סעי' א) ומ"ב (סי"ק יג)]. ועיי' יברך על המין שרגיל להיות תמיד חביב עליו, ויטעם ממנו קצת ואח"כ יאכל המין שחפץ עכשיו לאכלו, ואחר גמר אכילתו יחזור לאכול המין הראשון. [מ"ב (סי"ק יז)]. **ב. מ"מ אם שניהם חביבים עליו יברך על איזה שחפץ עתה.** [מ"ב (סס"ק לח)].

ג. מין שבעה מה חביב מה עדיף

שני מינים שברכותיהם שוות, ואחד מהם מין שבעה, מברך על מין שבעה. ואם אין ברכותיהן שוות, י"א שאיזה מהם שרוצה יקדים. [נשי"ע (רסי' ריא) בדעה ראשונה בסתם]. וי"א שחביב קודם. [נשי"ע (שם) בשם י"א]]. והעיקר כדעה השנייה. [מ"ב (סי"ק ט)]. ואם שני המינים חביבים אצלו בשווה יש אומרים שאז מברך על מין שבעה תחלה. [מ"א הובא במ"ב (סי"ק ט)]. וי"א שא"צ להקדים המין שבעה (כי אין ברכותיהן שוות). [הגר"א מובא במ"ב (סי"ק ט, כז ולח)].

ג. קדימת פרי גדול לשאר פירות

היו לפניו פירות מאותו מין, מהם גדולים ומהם קטנים (והוא הדין לענין פת), מברך על הגדול ופוטר השאר. ואם אחד מהם חביב חביב קודם. [מ"ב (סי' קסח סי"ק ט)]. וכן אם אחד מהם שלם, שלם קודם. (כמבואר לעיל לענין קדימה לשלם). [נשי"ע (סי' קסח סעי' א-ב) ושם מייירי לענין פת. ומסתבר שה"ח בפירות. עיי במ"ב (סי' קסח סי"ק ט)].

ד. קדימה לכוס משקה מלאה

יש אומרים שיש מעלה על גדול בכוס משקה מלאה. [הגרשיי"א זצ"ל (תל תלפיות תשרי תשע"ג עמי טז) והגר"ח"ק זצ"ל (דולח ומשקה עמי קז). אולם התהל"ד (סי' קסז אות א) מסתפק בזה. ועיי בזה בגליון ב'].

קדימת מאכל שברכתו מיוחדת

א. ברכת בורא פרי העץ ופרי אדמה לברכת שהכל

הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל, ברכת בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוסרת אלא דבר אחד. [נשי"ע (סי' ריא סעי ג)]. ואפילו מין השני חביב עליו הדין כן. [מ"ב (סי"ק ד)]. והדין כן אפילו אם הדבר שברכתו שהכל הוא גם ממין ז'. [שעה"צ (אות ט)].

ב. ברכת בורא פרי אדמה לברכת שהכל

הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי האדמה ודבר שברכתו שהכל, ברכת בפה"א קודמת. [נשי"ע (סי' ריא סעי' ג)]. ואפילו מין השני חביב עליו. [מ"ב (שעה"צ אות ט)]. והדין כן אפילו אם הדבר שברכתו שהכל הוא גם ממין ז'. [שם].

ג. ברכת בורא פרי העץ לברכת פרי אדמה

אם הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו בורא פרי האדמה, יש אומרים שאיזה מהם שירצה יקדים. [נשי"ע (שם)]. ויש אומרים שברכת בורא פרי העץ קודמת. [נשי"ע (שם) בשם י"א]]. ונכון לנהוג כשיטה האחרונה אם שניהם שווים בחביבות. [מ"ב (שם סי"ק יח). ועיי' בכה"ח (אותיות ו רד) שמהנה בני ספרד להקדים בפה"ע אפי' אם בפה"א חביב עליו]. אכן אם פרי האדמה חביב עליו יותר, מברך על החביב. ואם הפרי העץ חביב לו עתה, אע"פ שבדרך כלל חביב עליו הפרי האדמה, יברך על המין שברכתו בורא פרי העץ. [ביאור הלכה (סד"ה ויש אומרים)]. וכן אם פרי האדמה הוא מין שבעה, כגון קליות של חטים, ותפוח או אחד משבעת המינים, יש לו לברך תחלה על החיטה שהיא מין שבעה וקודמת בפסוק. [מ"ב (שם סי"ק יח)].

ד. ברכת המוציא

ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות, וכל שכן לשאר ברכות. ואף על פי שהדבר השני חשוב (כגון שהלחם משעורים והמזונות מחטים) או חביב עליו. [רמ"א (שם סי"ק כט)].

ה. ברכת מזונות על אורז

האוכל מאכל שאינו ממין שבעה יחד עם אורז שברכתו בורא מיני מזונות וכדומה, דעת הנשי"ע שאין צריך להקדים האורז, משום שאין קדימה לברכת בורא מיני מזונות. כיון שאין לברכה זו מעלה בפני עצמה. [כן הוכיח מהשו"ע הפמ"ג (א"א סדר הקדימה אות ב), וכ"כ הכה"ח (סי' ריא אות כז)]. אולם דעת המ"ב שיש לארזו דין קדימה. [שם (סי"ק כה) ושעה"צ (אותיות טז וכח)].

קדימה בין משקה למאכל מוצק

א. מאכל מוצק

דיני קדימה הנזכרים לעיל נאמרו אף באופן שמין אחד הוא מאכל מוצק והשני הוא משקה. [פמ"ג בס"י רמ"א (מ"ז סי"ק ו) ומ"ב (שם סי"ק טז). דלא כהר"טב"א (ברכות מא. ד"ה ולענין הלכה) והפמ"ג בפתיחה לברכות (סוף אות ח). ועיי עוד לקמן באות ג' האם מין שבעה בתורת משקה מאבד חשיבותו].

ב. קדימת מאכל למשקה

יש אומרים שאכילה שקודמת לשתיה. ויש לחוש לכתחלה במקום שאין מעלה אחרת נדחית ממנו זה. [נעי' ביהר"ש (סי' ריא אות יז). אולם משא' הפוסקים משמע שלא כדבריו. וכן משמע בגינת וורדים (הספרדי כלל א סי' ז סד"ה אמנם) ועיי'כ אין לדחות מעלה אחרת מפני זה].

ג. ז' המינים שעשאם משקה

משקה העשוי מז' המינים (כגון שכר), יש אומרים שאין לו דין קדימה. [מ"א (סי' קפב סי"ק ב) משום שברכתו שהכל. והפמ"ג (שם) כתב טעם אחר כי לא נשתבחה אר"י כבד]. ויש חולקים. [ב"ח (שם), ט"ז (סי"ק א) וגר"ז (סוף אות ג). ועיי' בראש יוסף (ברכות מא. ד"ה אמנם) ובפמ"ג (סי' ריא מ"ז סי"ק ב וא"א סי"ק א) הובא בשעה"צ (שם אות ט) שדבש תמרים אע"פ שהוא שהכל מ"מ מעלת מין ז' יש לו כי הוא "דבשי" הכתוב בתורה, ומי"מ מאכל שהוא פרי אדמה וכדו' יש להקדימו לפנין].

ד. פרי מז' המינים מרוסק

ריסק פרי ממין ז' אפילו אין תוארו וממשו ניכר נראה שיש לו דין קדימה. [אע"פ שפסק הרמ"א (סי' רב סעי' ז) שפרי מרוסק שאין תוארו וממשו ניכר מברך עליו שהכל, מ"מ י"ל דיש לו דין קדימה דלא גרע ממשקה שמבואר לעיל אות ז' שיש להקדימו. ואף המ"א שם י"ל דיוודה בזה, שהרי משי"כ הרמ"א הני"ל שברכתו שהכל היינו לחומרא, אבל מעיקר הדין ברכתו כברכת הפרי, וא"כ לא שייך טעמו של המ"א שכת' לענין משקה (נעי' באות ד'). ולדעת הפמ"ג שם יש להסתפק בזה. ומי"מ מאכל שיש לו ברכה מבוררת יותר ודאי יש להקדימו לפניו].

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיב 1244-295-073

✉ להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il

© **שמעתא עמיקתא – נתנם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו –** לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503